

РОЗДІЛ 7 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 330.3:336

Баріда Н. П.

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

РЕГУЛЮВАННЯ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

У статті розглянуто питання регулювання ліквідності банків в умовах глобальної фінансової нестабільності. Обґрунтовано ключові вимоги Базель III до регулювання ліквідності банків та перспективи їх впровадження у практику.

Ключові слова: ліквідність банку, регулювання ліквідності банку, ризик ліквідності, вимоги до забезпечення ліквідності, Базель III.

Постановка проблеми. В умовах нестабільності фінансових ринків та спаду виробництва проблеми управління ліквідністю банків виходять на перший план, адже саме від достатньої ліквідності банків залежить їх фінансова стійкість та здатність своєчасно виконувати взяті на себе платіжні та кредитні зобов'язання. Отже, сучасні умови ведення банківського бізнесу потребують від менеджменту банку ефективного застосування перевірених часом механізмів управління ліквідністю та розроблення нових інструментів управління ризиком ліквідності, згідно з міжнародними стандартами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти ліквідності комерційних банків досліджено у працях багатьох вітчизняних економістів, серед яких можна виділити: І.В. Волошин, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, Т.Т. Ковальчук, С.М. Козьменко, Л.В. Кузнєцова, І. Лютий, А.М. Мороз, В.І. Міщенко, О.В. Пернарівський, Л.О. Примостка, О. Романенко, Т.Г. Савченко, І.В. Сало, А.В. Сомик, а також зарубіжні: В. Бансал, С. Бранович-Братанович, Х. Грюнінг, Т. Кох, А. Кулаков, О. Лаврушин, І. Ларіонова, Дж.Ф. Маршалл, М. Поморіна, С. Прасолова, К. Редхед, П. Роуз, Н. Соколінська, В. Севрук, Дж. Сінкі, Н. Хохлов, С. Хьюс. Створена ними наукова база є основою, що дозволяє проводити розробку питань забезпечення ліквідності комерційних банків в умовах нестабільності фінансових ринків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасний етап розвитку української банківської системи країни характеризується зростаючим дефіцитом ліквідності та банкрутством ряду комерційних банків. Важливе значення для стабілізації ситуації в цих умовах має впровадження більш жорстких вимог до регулювання ліквідності, зокрема обґрунтування перспектив та способів переходу до «Базель III», а також створення ефективних механізмів та інструментів регулювання банківської ліквідності.

Мета статті полягає у визначенні сучасних проблем та тенденцій забезпечення ліквідності банків з метою зміцнення банківської системи від економічних шоків та фінансової нестабільності.

Виклад основного матеріалу. У фінансовій системі будь-якої країни особлива роль відводиться гнучкості механізму забезпечення ліквідності комерційних банків. Низька результативність цього механізму може призвести до зниження стійкості не тільки окремих банків, банківських систем країн, а й

світової банківської системи. Світова фінансова криза 2008 р. показала, що кредитним установам довелося зіткнутися з ризиком ліквідності та неплатоспроможністю, яка передусім спричинена прийняттям ризику контрагентів, а також ризиком «зараження» (*contagion risk* – ризик, що виникає у випадку, коли несприятливі процеси в одній країні призводять до неплатоспроможності та зниження стану ліквідності банків не тільки в цій країні, а й в інших країнах). Отже, зазначена проблема має транснаціональний характер і притаманна як країнам із розвинутою економікою, так і державам з ринком, що формується. Під впливом глобалізаційних процесів, турбулентності на світовому фінансовому ринку збільшуються масштаби та швидкість дифузії кризових явищ між національними ринками, що й зумовлює необхідність дослідження та розвитку механізмів забезпечення фінансової стійкості та ліквідності банків.

Серед причин виникнення глобальної кризи зазвичай вирізняють як мінімум три, через які проблема локального ринку американських іпотечних активів переросла в глобальну кризу [1–3]:

1. Перша – внутрішній взаємозв'язок елементів фінансової системи. Будь-який банк через міжбанківський ринок, платіжну систему чи ринок сек'юритизованих фінансових продуктів, пов'язаний з десятками, а то й із сотнями інших фінансових організацій. Банкрутство одного з них може спричинити ефект доміно і почне поширюватися на всю фінансову систему. Крім того, криза ліквідності в одній країні через ринок міжбанківських запозичень може поширитися на інші країни.

2. Друга – значний фінансовий леверидж. У більшості випадків фінансові інститути володіють незначним капіталом щодо їхніх сумарних зобов'язань, що зумовлено бажанням банків збільшити доходність капіталу. І якщо в періоди зростання хвилі бізнес-циклу фінансові організації отримують підвищені прибутки, то в період рецесії вони несуть додаткові витрати.

3. Третя – підвищений ризик ліквідності через невідповідність структури зобов'язань структурі активів за обсягами і термінами. Характерною рисою останньої фінансової кризи було неналежне й неефективне управління ризиком ліквідності. Банки часто фінансували довгострокові активи за рахунок короткострокових зобов'язань, використовуючи, як правило, вклади (депозити) до запитання або кошти, залучені на короткі терміни, для надання середньо- і довгострокових кредитів. Од-

нак у періоди фінансової нестабільності вкладники масово знімають кошти, що часто призводить до втрати ліквідності та банкрутства банків.

Головним методологічним центром щодо ефективного регулювання ризиків банківської діяльності на міжнародному рівні є Базельський комітет з питань банківського нагляду. Слід зазначити, що Базельський комітет постійно приділяв неабияку увагу менеджменту ліквідності банків. Результатом діяльності комітету у м. Базелі є документи: Базель I «Основні принципи фінансового нагляду», Базель II «Міжнародна конвергенція виміру капіталу та стандартів капіталу: нові підходи» (прийнята у червні 2006 р., Базель III «Загальні регулятивні підходи до підвищення стійкості банків і банківського сектора» (червень 2011 р.), «Міжнародні підходи до оцінки, стандартів і моніторингу ризику ліквідності» (грудень 2010 р.), «Міжнародні системно важливі банки: методика визначення і додаткові вимоги до здатності поглинати збитки» (листопад 2011 р.). Зазначені документи містять принципи, правила і стандарти, однак не враховують уніфіковані нормативи та механізми розрахунку грошових потоків. Це питання стосувалося внутрішньої політики банків або компетенції національних регуляторів.

Базель I заклав основи для аналізу не тільки кількісних, а й якісних характеристик капіталу та активів банку. Розширивши коло розглянутих ризиків і включивши в методику розрахунку достатності капіталу характеристики управління, Базель II у кількісному форматі відобразив якісний взаємозв'язок таких ключових напрямків аналізу ефективності діяльності банку, як прибуток, ліквідність, ризики і якість управління.

Сьогодні Базель II є методологією, що використовує капітал для створення інтегрального показника якості роботи банку. До врахованого в Базелі I ринкового ризику Базель II додає методику оцінювання кредитного й операційного ризиків і створив передумови для досліджень з обліку й оцінювання всього діапазону ризиків, на які наражається банківська діяльність, зокрема й тих ризиків, що раніше не оцінювалися кількісно (репутаційний, стратегічний, правовий ризик, ризик документації, ризик ліквідності і т.п.). При цьому в Базелі II врахований інтегральний характер ризиків і запропонована концепція спільного управління всіма прийнятими банком ризиками для запобігання ситуацій, коли зменшення одного з видів прийнятих ризиків сприяє не зниженню, а збільшенню загального профілю ризику банку за рахунок виникнення чи зростання інших ризиків.

У Базелі III ліквідність оцінюється як умова, що має вирішальне значення для продовження існування банку. При здійсненні контролю ліквідності варто враховувати безпосередній взаємний вплив ліквідності й капіталу. Як ліквідність банку і ліквідність ринків, на яких він працює, впливають на достатність капіталу, так і капітал у стресових ситуаціях може помітно впливати на підтримання ліквідності [4].

При цьому оцінка управління ризиком ліквідності планується з урахуванням його агрегованого характеру за тими напрямками діяльності, де негативні варіанти розвитку подій впливають на фінансові потоки банку. Управління ліквідністю в основному полягає в нейтралізації двох складових: системного і невизначеного факторів (рис. 1).

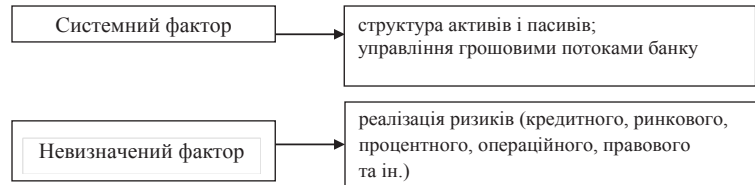

Рис. 1. Система факторів управління ліквідністю банку

Джерело: складено автором

Системний фактор, що сприяє виникненню ризику ліквідності, пов'язаний зі структурою активів і пасивів, а також з недоліками в управлінні потоками платежів банку. Невизначений фактор полягає в можливій реалізації кожного з ризиків, що приймає банк у процесі своєї діяльності. Реалізації неповернення кредитів (кредитний ризик), коливання курсів (ринковий і процентний ризик), збоїв в потоках платежів і операційні помилки (операційний ризик), вплив клієнтів (репутаційний ризик), збитки при реалізації правового ризику та інші ризики, небезпечні для банку рівно настільки, наскільки вони розбалансують параметри ліквідності банку.

Після реалізації ризику за яким-небудь з напрямів діяльності банку з наступним впливом на ліквідність події надалі можуть розвиватися або як процес, який згасає, або як розбалансований процес, що активно поширюється, коли виникнення проблем з ліквідністю викликає прояв інших ризиків, що негативно впливають на ліквідність банку.

Майбутній сценарій розвитку банківського бізнесу: (банкрутство чи компенсація ризиків) у стресовій ситуації багато в чому залежить від того, чи розглядає банк Базель II як формальність чи як модель управління фінансами.

Необхідно також виділити основні принципи ефективного управління ліквідністю у банківських установах, які розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду. Ці принципи відповідно до напрямів організації управління ліквідністю комерційного банку поділені на групи [5].

Принципи ефективного управління ліквідністю комерційного банку охоплюють усі складові процесу управління ліквідністю, починаючи від організаційної структури менеджменту, розроблення програми антикризового реагування й основних вимог до неї та закінчуючи внутрішнім контролем і зовнішнім наглядом за ефективністю прийнятих рішень щодо управління ризиком ліквідності. Так само, як і при управлінні іншими типами ризику, ефективне управління ризиком ліквідності включає розроблення банківської стратегії, забезпечення ефективного нагляду з боку правління та вищого керівництва, установлення ефективного процесу вимірювання, моніторингу та контролю ризику ліквідності. Формальність та складність процесу управління ліквідністю має відповідати загальному рівню ризику, що несе банк. Тобто для ефективного управління ліквідністю комерційні банки повинні використовувати рекомендації Базельського комітету в частині максимального балансування строків погашення активів і пасивів, а також постійного контролю за іншими ризиками, притаманними банківській діяльності, які можуть призвести до втрати банком ліквідності.

Усі принципи є конче важливими для забезпечення ефективного управління ліквідністю. Оскільки в докризовий період за умов високих темпів зростання спостерігалось помітне зни-

ження рівня «ліквідної подушки», то для банків України особливого значення набуває принцип підтримання на достатньому рівні високоліквідних активів. Зауважимо, що Національний банк України здійснює регулювання ліквідності банків шляхом:

- встановлення Національним банком України обов'язкових економічних нормативів ліквідності та здійснення контролю за їхнім дотриманням;
- оцінювання ліквідності банків під час здійснення інспекційних перевірок та застосування адекватних заходів впливу за порушення нормативів ліквідності, здійснення ризикової діяльності;
- застосування інструментів рефінансування для регулювання ліквідності банків, виконання функції кредитора останньої інстанції.

Відповідно до Інструкції № 368 Національний банк України для контролю за ліквідністю банків встановив три нормативи ліквідності [6]:

- 1) Н4 – норматив миттєвої ліквідності (не менше 20%);
- 2) Н5 – норматив поточної ліквідності (не менше 40%);
- 3) Н6 – норматив короткострокової ліквідності (не менше 60%).

Національний банк України встановлює вимоги щодо регулювання ліквідності балансу, не враховуючи ризику ліквідності ринку та ризику події. До того ж Національний банк розглядає ліквідність у її вузькому значенні, тільки з погляду своєчасного виконання банком своїх грошових зобов'язань, не враховуючи потреб банку в кредитуванні клієнтів.

Варто також зазначити, що в рамках Базеля III у «Міжнародних підходах до оцінки, стандартів і моніторингу ризику ліквідності», на додаток до цих принципів управління ліквідністю, комітет ще більше зміцнив методичну базу регулювання ліквідності через розроблення двох мінімальних стандартів для фінансування ліквідності. Ці стандарти були розроблені для досягнення двох окремих, але взаємодоповнювальних цілей:

1. Забезпечення короткострокової стійкості банку через фінансування ризику ліквідності високоякісними ліквідними активами, щоб вижити у стрес-сценаріях тривалістю в один місяць. Така вимога передбачає 100% покриття короткострокових зобов'язань (до 30 днів) ліквідними активами.

2. Сприяння фінансовій стабільності на більш тривалій часовий горизонт (як правило, один рік), створюючи додаткові стимули для банків з метою фінансування їхньої діяльності з більш стабільних джерел фінансування на постійній основі. У цьому випадку регулюється ризик втрати банком ліквідності в результаті розміщення коштів у довгострокові активи, які повинні покриватися стабільними пасивами також на менше ніж на 100%. Тобто банк рік наперед повинен чітко спрогнозувати, звідки він залучатиме ресурси, за рахунок яких джерел будуть сформовані пасиви [7].

Відповідно до цих цілей Комітет розробив коефіцієнти ліквідності, які можна подати у вигляді таблиці 1.

Необхідно зауважити, що коефіцієнт стабільного фінансування (NSFR) має період часу один рік і був розроблений для забезпечення стійкої структури термінів погашення активів і пасивів. Ці два коефіцієнти складаються в основному з конкретних параметрів, які на міжнародному рівні узгоджені із заданими значеннями. Деякі параметри містять елементи національного регулювання з урахуванням юрисдикції конкретних країн.

У цих випадках параметри мають бути прозорими та чітко визначеними у правилах кожної країни, щоб забезпечити ясність як у межах банківської системи країни, так і на міжнародному рівні. Слід підкреслити, що коефіцієнти встановлюють мінімальні рівні ліквідності для міжнародних банків.

Таблиця 1
Коефіцієнти ліквідності Базельського комітету з банківського нагляду

Назва показника	Розрахунок	Нормативне значення, %
Коефіцієнт покриття ліквідності (LCR)	Співвідношення суми високоякісних активів і суми чистого відпливу грошових коштів з банку протягом наступних 30 днів	≥ 100
Коефіцієнт стабільного фінансування (NSFR)	Співвідношення суми доступного стабільного фінансування та суми необхідного стабільного фінансування	> 100

Джерело: складено автором на основі [4]

Отже, зазначені коефіцієнти сприятимуть більш об'єктивному нагляду в процесі управління за ризиком ліквідності як окремих банків, так і всієї банківської системи, оскільки виражають реальну ситуацію з ліквідністю в банках у кризових умовах, що особливо актуально в умовах сучасної фінансової нестабільності в Україні.

З метою подальшого зміцнення та сприяння глобальній узгодженості в рамках управління та нагляду за ризиком ліквідності, комітет також розробив набір інструментів моніторингу, які використовуватимуться для поточного моніторингу ризику ліквідності банків. Виходячи з міжнародних правил регулювання ліквідності банків, а також із суті цього процесу очевидно, що рівень ліквідності банку повністю залежить від характеристик активів та пасивів, тобто від якості управління активами і пасивами в банку. Сучасні банки працюють за умов перехідної динаміки розривів ліквідності. При цьому вона може бути спричинена як зміною строків погашення коштів, що розміщуються та залучаються, так і динамікою сукупного обсягу цього розміщення та залучення.

Висновки та пропозиції. Виклики глобальної фінансової кризи змусили Базельський комітет з банківського нагляду затвердити ряд документів, зокрема «Міжнародні підходи до вимірювання ризиків ліквідності, стандартів і моніторингу». Нові стандарти є реформою регулювання капіталу і ліквідності на міжнародному рівні, спрямованому на зміцнення банківського сектора, поліпшення його здатності витримувати шоки, що виникають унаслідок фінансових і економічних стресів, а також на зміцнення банківського регулювання і нагляду.

Слід зазначити, що фінансова криза виявила серйозні проблеми в системах управління ліквідністю в банках України. Специфіка ризиків ліквідності полягає в тому, що банки були не готові до різкої зміни кон'юнктури грошових ринків і можливого відпливу вкладів населення. Враховуючи це, політика банків з управління ліквідністю має передбачати:

- підтримку більшого обсягу високоліквідних і ліквідних активів, ніж це необхідно для виконання нормативів миттєвої та поточної ліквідності;
- чіткі обмеження щодо можливості використання короткострокових зобов'язань для фінансування довгострокових активних операцій;
- наявність активів, що можуть бути використані як застава за кредитами рефінансування;

– наявність програми антикризових заходів, де ку в підтриманні ліквідності банків та підвищенні рівня капіталізації.

Список літератури:

1. Зинкевич В.А. Ликвидность под контролем: депозиты физических лиц/ В.А. Зинкевич, М.Ю. Кудрявцев, К.В. Усков // Банковское дело.– 2010. – № 2. – С. 40–48.
2. Карчева Г.Т. Удосконалення регулювання ліквідності банків на основі нових стандартів Базельського комітету / Г.Т. Карчева // Електронний науковий збірник «Вісник КЕФ КНЕУ імені Вадима Гетьмана». – 2011. – № 2. – С. 113–127.
3. Bullard, J., Neely, Christopher J. and Wheelock, David C., 2009. Systemic Risk and the Financial Crisis: A Primer. Federal Reserve Bank of St. Louis Review. 91 (September/October).
4. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, 2011 (December). Basel Committee on Banking Supervision. Basel. [online] Available at: <<http://www.bis.org>>.
5. Principles for Sound Liquidity Risk Management and Supervision, 2008 (September). Basel Committee on Banking Supervision. Basel. [online] Available at: <<http://www.bis.org>>.
6. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 р. № 368.
7. Міщенко В.І. Базель III: нові підходи до регулювання банківського сектору / В.І. Міщенко, А.С. Незнамова // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 4–9.

Барида Н. П.

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

**РЕГУЛИРОВАНИЕ ЛИКВИДНОСТИ БАНКОВ
В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ ФИНАНСОВЫХ РЫНКОВ**

Резюме

В статье рассмотрены вопросы регулирования ликвидности банков в условиях глобальной финансовой нестабильности. Обосновано ключевые требования Базель III к регулированию ликвидности банков и перспективы их внедрения в практику.

Ключевые слова: ликвидность банка, регулирование ликвидности банка, риск ликвидности, требования к обеспечению ликвидности, Базель III.

Barida N. P.

Kyiv National Economic University Vadym Hetman

REGULATE LIQUIDITY BANKS IN TERMS OF FINANCIAL MARKET INSTABILITY

Summary

The article deals with the regulation of banks' liquidity in the global financial turbulence. Grounded key requirements of Basel III liquidity regulation to banks and prospects for their implementation.

Keywords: bank liquidity regulation of bank liquidity, liquidity requirements to ensure liquidity, Basel III.